

ВІДГУК

офіційного опонента, к.е.н., доцента кафедри фінансів і кредиту
Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

Абрамової Алли Сергіївни

на дисертацію Буковського Миколи Миколайовича на тему:

«Податкові стратегії держави в умовах гібридних викликів і загроз»,

поданої на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 07 – Управління та адміністрування

за спеціальністю 072- Фінанси, банківська справа та страхування

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами Проблематика формування податкових стратегій держави в умовах гібридних викликів і загроз є однією з ключових у сучасній теорії та практиці публічних фінансів. Повномасштабна війна, руйнування виробничого потенціалу, демографічні втрати, зростання бюджетного дефіциту, інфляційний тиск, посилення залежності від зовнішньої допомоги та необхідність інтеграції до європейського економічного простору формують нову парадигму функціонування податкової системи України.

Податкова політика в таких умовах набуває стратегічного характеру та повинна забезпечувати одночасно фіскальну мобілізацію ресурсів, підтримку бізнесу, стимулювання відновлення економіки та зміцнення фінансової безпеки держави. Гібридні загрози – воєнні, економічні, інформаційні, кібернетичні та інституційні – потребують адаптивних, проактивних і системно узгоджених рішень у сфері податкового регулювання. У цьому контексті дисертаційне дослідження є безумовно актуальним, своєчасним та таким, що відповідає сучасним науковим і практичним запитам держави.

Дисертаційне дослідження на тему «Податкові стратегії держави в умовах гібридних викликів і загроз» Буковського М.М. характеризується науковою обґрунтованістю та високою актуальністю, оскільки спрямоване на розв'язання складного наукового завдання, що полягає у формуванні теоретико-методологічних засад і розробленні практичних рекомендацій щодо побудови

стратегічної моделі розвитку податкової системи України в умовах зростаючої невизначеності та багатовимірних загроз. Вагомості дослідженню надає використання інституційного підходу у поєднанні із сучасним економіко-математичним інструментарієм, що забезпечує належний рівень аналітичної глибини та обґрунтованості отриманих результатів.

Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної тематики кафедри фінансів імені С.І. Юрія Західноукраїнського національного університету та є складовою науково-дослідної теми «Пріоритети фіскальної політики України в умовах дивергенції митно-податкових інститутів» (державний реєстраційний номер 0122U000765). Наведене дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Буковського М.М. узгоджується з актуальними завданнями пріоритетних наукових досліджень у сфері фінансів, банківської справи та страхування, оскільки поєднує аналіз сучасних викликів функціонування держави з науковим обґрунтуванням стратегічних напрямів розвитку її податкової системи.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, підтверджується ґрунтовним використанням сучасних теоретичних засад фіскальної науки, положень інституційного підходу до державного управління, теорій антикризового регулювання та методології стратегічного планування в умовах невизначеності. У дослідженні використано комплекс сучасних наукових підходів до оцінювання ефективності податкових стратегій, оптимізації структури податкового навантаження та цифрової трансформації податкових і митних органів, що забезпечує концептуальну цілісність і наукову аргументованість отриманих результатів.

Достовірність сформульованих положень підтверджується чітким визначенням мети дослідження, яка полягає у науковій концептуалізації теоретико-методологічних засад податкового стратегування на основі системного аналізу еволюції вітчизняних і зарубіжних податкових стратегій з позицій їх здатності забезпечувати фіскальну стійкість та адаптивність в умовах гібридних викликів. Наукові висновки базуються на обґрунтованому визначенні

пріоритетних напрямів формування податкових стратегій, орієнтованих на зміцнення фінансової резильєнтності, модернізацію економіки та забезпечення сталого розвитку держави.

Високий рівень наукової обґрунтованості результатів забезпечено використанням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема інституційного підходу, діалектичного, історичного та логічного методів, аналізу й синтезу, індукції та дедукції, методів причинно-наслідкового та абстрактно-логічного узагальнення, економіко-статистичного аналізу, порівняння, групування, системного аналізу та прогнозування. Їх застосування дозволило забезпечити методологічну послідовність, внутрішню узгодженість і доказовість отриманих висновків.

Достовірність результатів також підтверджується логічною структурою дисертації та послідовністю викладення матеріалу, що охоплює концептуалізацію сутності та передумов інституційної трансформації податкових стратегій, обґрунтування практичних аспектів реалізації їх елементів, а також визначення пріоритетних напрямів податкового стратегування в сучасних умовах.

Переконливість наукових положень забезпечується аргументованим використанням інституційного підходу, який дозволив здійснити глибокий аналіз впливу зовнішніх і внутрішніх загроз на функціонування формальних і неформальних податкових інститутів, оцінити рівень інституційної довіри та визначити напрями необхідних трансформацій. Обґрунтованість відповідних висновків підтверджується системним аналізом сучасного стану інституційної структури оподаткування та доведенням її невідповідності вимогам стратегічної стійкості в умовах цифровізації та гібридних загроз.

Достовірність висновків також забезпечується результатами економіко-математичного моделювання, виконаного із застосуванням поведінкового підходу та методу Монте-Карло, що дозволило обґрунтовано визначити зміщення оптимального рівня податкового навантаження в умовах воєнної економіки. Сукупність зазначених теоретичних, методологічних і прикладних

аспектів підтверджує належний рівень наукової обґрунтованості та достовірності отриманих у дисертації результатів.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи Основні результати дослідження, що містять наукову новизну, заслуговують на позитивну оцінку та можуть бути охарактеризовані наступним чином:

- удосконалено авторське трактування податкової стратегії, яка розглядається як цілеспрямована сукупність заходів суб'єктів державного управління, спрямованих на забезпечення динамічної трансформації структури, функцій та співвідношення формальних і неформальних інститутів оподаткування. Запропоноване визначення акцентує увагу на стратегічному плануванні, принципах впливу та довгостроковій стійкості податкової системи держави в умовах високої невизначеності внутрішнього та зовнішнього середовища;

- проведено аналіз генезису податкового стратегування в Україні в період 2014-2025 рр., що дозволило виявити особливості формування стратегічних актів у сфері управління державними фінансами та визначити трансформаційні тенденції податкової складової фінансової політики;

- встановлено напрями стратегічної оптимізації податкового портфеля України із застосуванням інструментарію Парето-фронту, що дозволило обґрунтувати структурний компроміс між мобілізацією доходів, податковим навантаженням та фінансуванням суспільних благ. Доведено, що в умовах воєнного стану зазначений компроміс загострюється, а результати Парето-фронту можуть використовуватися для формування набору альтернативних політик із можливістю керованого перемикання залежно від безпекових ризиків та зовнішнього фінансування. Це підтверджує обмеженість традиційних детермінованих моделей стратегування та актуалізує необхідність врахування поведінкових реакцій економічних агентів, зокрема через криву Лаффера;

- здійснено інституційну систематизацію багаторівневих податкових стратегій (глобального, регіонального та національного рівнів), сформованих у відповідь на зростання геополітичної нестабільності після 2014 та 2022 рр. Встановлено, що гібридні виклики зумовили трансформацію глобальної

фінансової архітектури та так званий «security turn», що проявився в адаптації фінансових інструментів до потреб безпеки. Ідентифіковано параметри успішності та антикризовий інструментарій (зниження ставок, податкові стимули, пільги для інвесторів), а також обґрунтовано вимоги до архітектури національної податкової стратегії України з використанням європейського механізму середньострокового фінансово-структурного планування як орієнтира координації фінансової, інвестиційної та оборонної політики;

- запропоновано ризик-орієнтований підхід до моделювання фінансового простору із застосуванням методу Монте-Карло, що забезпечує перехід від нормативу «максимізації доходів» до нормативу забезпечення фінансової стійкості в умовах системної невизначеності. Встановлено зміщення оптимального податкового навантаження з довоєнного діапазону 27-31% до 14-20% у воєнних умовах, що дозволяє мінімізувати втрати податкової бази та запобігти тінізації економіки. Побудова емпіричного розподілу прогнозних значень дозволила оцінити нелінійність залежностей та асиметричність ризиків, формуючи методологічну основу антикризового податкового стратегування;

- обґрунтовано концептуально-методологічні засади антикризового податкового стратегування, що передбачають адаптацію класичних моделей стратегічного управління до умов геополітичної турбулентності. Визначено тріаду взаємопов'язаних імперативів (забезпечення, адаптації та захисту), систему принципів (фінансова мілітаризація, цілісність, резильєнтність, превентивність) та критерії ефективності (фінансові, інституційні, економічні), що забезпечують оперативність і керованість податкової стратегії в надзвичайних умовах;

- одержано подальший розвиток теоретико-методологічних положень щодо ролі податкової системи як ключового інструменту забезпечення фінансової та економічної стійкості держави в умовах гібридних викликів. Обґрунтовано необхідність переходу від фрагментарних, ситуативних рішень до цілісного антикризового стратегічного управління, інтегрованого в систему державних доктринальних документів;

- трактування податкового реформування як динамічного процесу еволюції інститутів оподаткування, що передбачає системну реконцептуалізацію базових принципів організації податкової системи, формування нової інституційної архітекτονіки та підвищення адаптивності фіскальної політики;

- досліджено реалізацію інституційних механізмів податкового та митного адміністрування в умовах гібридних загроз, що дозволяє ідентифікувати інституційні дисфункції, оцінити ефективність адміністрування та сформулювати превентивні заходи для підвищення стійкості податкової системи;

- аргументовано наукові засади реалізації антикризової податкової стратегії як цілісного інструменту забезпечення економічної безпеки держави, що охоплює економічний (фіскальна мобілізація), резильєнтний (інституційна стійкість) та морально-етичний (фіскальна справедливість) виміри, поєднуючи вимоги оборонної мобілізації з довгостроковими цілями інституційного розвитку та суспільної довіри.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів Результати дисертаційного дослідження мають значне теоретичне та практичне значення. Теоретично вони сприяють розвитку фінансової науки, поглиблюючи концептуальні та методологічні підходи до формування податкової стратегії держави як інструменту забезпечення фіскальної стійкості, економічної безпеки та макроекономічної рівноваги в умовах системної нестабільності та гібридних викликів. Отримані наукові положення уточнюють категоріальний апарат, розширюють уявлення про механізми адаптації податкової системи до кризових впливів та створюють підґрунтя для подальших досліджень у сфері стратегічного управління державними фінансами. Практично результати роботи реалізуються у вигляді комплексних рекомендацій для органів державної влади щодо підготовки стратегічних і програмних документів, оптимізації податкового навантаження, підвищення ефективності адміністрування податків та зміцнення доходної бази бюджету. Крім того, окремі положення дисертації можуть використовуватися в навчальному процесі та науково-дослідній діяльності закладів вищої освіти фінансово-економічного профілю, сприяючи формуванню

компетентності майбутніх фахівців у сфері податкової політики та антикризового фінансового управління.

Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях

Основні положення і висновки дисертації викладені у 13 наукових працях, з яких 5 статей в українських фахових виданнях з фінансів, банківської справи та страхування; 8 тез доповідей за результатами участі в роботі всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій та апробації на наукових заходах. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі наукові результати, які викладено в дисертаційній роботі отримані автором самостійно.

Оцінка структури дисертації, мови та стилю викладення Дисертація має чітку та логічну структуру, що включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Вступ містить обґрунтування актуальності теми, формулювання мети та завдань дослідження, визначення об'єкта і предмета, наукової новизни та практичного значення роботи. Дисертація написана українською мовою у діловому науковому стилі. Виклад матеріалу характеризується ясністю, точністю та об'єктивністю, а структура роботи сприяє логічній послідовності та смисловій завершеності розглянутих питань. Використання спеціальної термінології є коректним і послідовним, що дозволяє чітко передавати науковий зміст. Висновки та рекомендації обґрунтовані, систематизовані та узгоджуються з поставленими завданнями, що підкреслює цілісність та наукову завершеність дисертації.

Текст дисертаційної роботи було перевірено на наявність текстових запозичень із використанням системи «Strike Plagiarism», за результатами перевірки не виявлено неправомірних запозичень без відповідного посилання на джерела, що дає підстави констатувати відповідність дисертації вимогам та принципам академічної доброчесності.

Зауваження до роботи та її дискусійні положення Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Буковського М.І., необхідно звернути увагу на деякі дискусійні положення та рекомендації, що можуть бути предметом дискусії:

1. У п. 1.3. «Концепт податкової стратегії держави: переосмислення функціонального призначення під впливом гібридних загроз та невизначеності» автором здійснено спробу концептуального розширення традиційного бачення податкової стратегії з урахуванням факторів воєнно-політичної нестабільності та системної невизначеності. Разом з тим, аналіз зазначеного питання виявляє певну теоретико-методологічне неповноту, пов'язану з недостатнім представленням інституційної складової та суб'єктного складу стратегічного податкового управління. Не виокремлено та не систематизовано суб'єктний склад формування й реалізації податкової стратегії, не деталізовано так звані «ролі», координації взаємодії конкретних інституційних суб'єктів (законодавчого органу як суб'єкта стратегічного нормотворення, КМУ як суб'єкта координації податкової політики, МФУ як стратегічного дизайнера податкової архітектури, ДПС України та ДМС України як інституцій реалізації податкової політики та адміністрування, органів місцевого самоврядування у контексті податкової децентралізації, платників податків як співучасників формування податкової поведінки, міжнародних партнерів (МВФ, ЄС) як зовнішніх інституційних впливів тощо). Вважаємо, що ігнорування суб'єктної структури ускладнює розуміння механізмів прийняття стратегічних рішень, розподілу відповідальності, конфліктів інтересів та інституційних обмежень, які є особливо значущими в умовах гібридних загроз.

2. У п. 2.2 «Оцінка ефективності інституційних механізмів податкового та митного адміністрування в умовах гібридних загроз» автором здійснено комплексний аналіз результатів податкового адміністрування та функціонування контролюючих органів. Водночас, на нашу думку, оцінка є неповною через відсутність системного аналізу стану податкового боргу та результатів управління ним, оскільки податковий борг відображає не лише рівень податкової дисципліни, а й ефективність механізмів стягнення, реструктуризації, відстрочення та примусового виконання зобов'язань. В умовах гібридних загроз, коли зростає кількість економічно уражених суб'єктів господарювання, питання динаміки, структури та якості податкового боргу набуває особливої ваги (тенденцій зміни обсягів податкового боргу, структура боргу, можливо і галузева

та регіональна концентрації боргу тощо). Не здійснено оцінювання результативності інституційних механізмів управління податковим боргом (показник стягнення податкового боргу, тривалість погашення заборгованості, співвідношення витрат на стягнення до обсягу фактично стягнутих сум, ефективність процедур реструктуризації та списання тощо). В умовах воєнної економіки державі доводиться балансувати між фіскальними інтересами та необхідністю підтримки платників. Це зумовлює появу спеціальних режимів (відстрочення, мораторії, податкові канікули), що безпосередньо впливають на обсяг і якість податкового боргу. Неврахування цього аспекту обмежує можливість оцінити адаптивність інституційних механізмів до умов невизначеності.

3. У підрозділі 2.3 «Трансформація податкових стратегій країн світу в умовах глобальної невизначеності» автором здійснено ґрунтовний огляд еволюції податкових стратегій різних держав, окреслено ключові тенденції їх адаптації до кризових викликів, а також визначено загальні напрями трансформації податкової політики. Водночас аналіз не супроводжується системною, кількісною типологізацією країн за моделями податкових стратегій та їх макроекономічними результатами. Доцільною була б кластеризація країн світу, яка б дозволила ідентифікувати групу країн-референтів, найбільш релевантних для України за умов гібридної невизначеності. З практичної точки зору, саме визначення подібних за структурою економіки та безпековими викликами держав могло б стати основою для обґрунтування рекомендацій щодо адаптації національної податкової стратегії.

4. У підрозділі 3.2 «Стратегічні імперативи реалізації податкової політики в умовах системної невизначеності: ідентифікація точок “оптимуму”» автором запропоновано концептуально сучасний підхід до формування стратегічних орієнтирів на основі сценарного моделювання методом Монте Карло з урахуванням трьох сценаріїв (оптимістичного, песимістичного та ризик-орієнтованого) та трьох взаємопов’язаних вимірів (економічного, резильєнтного, морально-етичного). Разом з тим, недостатньою є конкретизація податкового інструментарію реалізації стратегій – відсутня деталізація переліку конкретних

податкових інструментів (зміна ставок, податкових баз, режимів пільг, механізмів адміністрування, цифрових рішень), параметрів коригування податкового навантаження у кожному сценарії, механізмів управління податковими ризиками, інституційних змін, необхідних для досягнення ідентифікованих «точок оптимуму» тощо. Варто було б трансформувати їх у систему операційних заходів, що б розширило можливості практичного застосування запропонованих рішень органами публічного управління. Також, варто було б деталізувати кількісні очікувані результати впровадження податкових стратегій у межах кожного сценарію (прогнозний діапазон зміни податкових надходжень чи % ВВП, очікувана амплітуда зниження волатильності податкових доходів, вплив на рівень податкового розриву (tax gap), прогнозування динаміки боргової стійкості, зміни рівня добровільності сплати податків тощо.

Разом з цим, висловлені зауваження щодо змісту дисертації суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи Буковського М.М., а дискусійні питання можуть бути предметом подальших досліджень стосовно удосконалення податкових стратегій держави в умовах гібридних викликів і загроз.

Загальний висновок Дисертаційна робота Буковського М.М. «Податкові стратегії держави в умовах гібридних викликів і загроз» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, що вирізняється належним теоретико-методологічним рівнем, науковою та практичною значимістю.

Дисертаційна робота, за своїм змістом, структурою оформлення, апробацією результатів дослідження відповідає спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Одержані результати та сформульовані висновки відзначаються науковою новизною, вагомим теоретичним і практичним значенням та становлять суттєвий внесок у розвиток теорії і практики податкового стратегування в умовах сучасних гібридних викликів і загроз.

Отже, є всі підстави стверджувати, що за науковим рівнем, якістю теоретичних та практичних розробок, структурою, стилем викладення матеріалу

дисертація на тему: «Податкові стратегії держави в умовах гібридних викликів і загроз» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор, Буковський Микола Миколайович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 07 – Управління та адміністрування за спеціальністю 072- Фінанси, банківська справа та страхування.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів і кредиту

Чернівецького національного університету

ім. Юрія Федьковича

Алла АБРАМОВА

